

Список використаних джерел

1. Василюк Ф. Е. Психология переживания / Ф. Е. Василюк. — М. : Издво МГУ, 1984. — 200 с.
2. Вачков И. В. Введение в профессию «психолог»: Учеб. пособие / Вачков И. В., Гриншпун И. Б., Пряжников Н. С. — М. : Изд-во Московского психолого-социального института, 2004. — 464 с.
3. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский / — М. : Педагогика, 1984. — Т4. — 432 с.
4. Зеер Э. Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов / Э. Ф. Зеер. — М. : Мир, 2006. — 336 с.
5. Климов Е.А. Психология профессионала / Е.А. Климов.- М.- Воронеж, 1996. — 400с.
6. Маркова А. К. Психология профессионализма / Аэлита Капитоновна Маркова. - М. : Знание, 1996. - 308 с.
7. Сыманюк Э. Э. Психология профессионально обусловленных кризисов / Э. Э. Сыманюк. — М. : Издательство Московского психолого-социального института, 2004. — 320 с.
8. Фонарев А.Р. Формы становления личности в процессе профессионализации / А.Р. Фонарев // Вопросы психологии. — 1997. — №2. — С 88 — 93.
9. Эриксон Э. *Идентичность: юность и кризис* / Эрик Эриксон / [под общ.ред. А.В. Толстых]. — М.: Прогресс, 1996. — 334с.

References

1. Vasylyuk F. E. Psykholohyya perezhyvaniya / F. E. Vasylyuk. — M. : Yzdvo MHU, 1984. — 200 s.
2. Vachkov Y. V. Vvedeniye v professyyu «psykholoh»: Ucheb. posobyie / Vachkov Y. V., Hrynshpun Y. B., Pryazhnykov N. S. — M. : Yzd-vo Moskovskoho sykholoho- sotsyalnoho ynstytuta, 2004. — 464 s.
3. Vyhot'skyy L. S. Sobranye sochynenyuy : v 6 t. / L. S. Vyhot'skyy/ — M. : Pedahohyyka, 1984. — T4. — 432 s.
4. Zeer É. F. Psykholohyya professyyu: Uchebnoe posobyie dlya studentov vuzov / É. F. Zeer. — M. : Myr, 2006. — 336 s.
5. Klymov E.A. Psykholohyya profesyonala / E.A. Klymov.- M.- Voronezh, 1996. — 400s.
6. Markova A. K. Psykholohyya professyonalizma / Aélyta Kapytonovna Markova. - M. : Znanye, 1996. - 308 s.
7. Symanyuk É. É. Psykholohyya professional no obus-lovlennykh kryzysov / É. É. Symanyuk. — M. : Yzdat - stvo Moskovskoho psykholoho-sotsyalnoho ynstytuta, 2004. — 320 s.
8. Fonarev A.R. Formy stanovlenyya lychnosty v protsesse professyonalizatsyy / A.R. Fonarev // Voprosy psykholohyy. — 1997. — №2. — S. 88 — 93.
9. Érykson É. Ydentychnost: yunost y kryzy / Éryk Érykson / [pod obshch.red.A.V. Tolstykh]. — M.: Prohress, 1996. — 334s.

В статье раскрыта сущность и основные теоретические подходы к определению дефиниции «кризис». Проанализированы научные представления о феномене кризиса профессионального становления и их влияние на процесс профессиональной самореализации личности. Изложена характеристика основных направлений изучения данного феномена. Обоснованы основные изменения в личностном развитии, которые дают основу для самореализации. Определены существенные признаки профессионального кризиса, выделены факторы профессиональных кризисов.

Ключевые слова: профессиональное становление, кризис профессионального становления, самореализация, самоактуализация, рефлексия.

Professional formation of a person is a process of development, in which it is possible to identify certain stages. Often the transition from one stage to another is accompanied by crises of professional formation - short periods of cardinal rearrangement of professional consciousness, which are accompanied by changes in the vector of development. The result of the crisis is a certain metamorphosis of the individual, its rebirth, the adoption of a new content of life, new values, a new life strategy, a new image of "ME". The article describes the essence and main theoretical approaches to defining the «crisis» definition. The scientific ideas about the phenomenon of the crisis of professional formation and their influence on the process of professional self-realization of the personality have been analysed. The description of the main directions of study of this phenomenon has been described. The purpose of the article is to analyse the present views of psychologists of the impact of professional development crises on the process of professional self-realization of the individual. The basic changes in personal development, which give the basis for self-realization, have been substantiated. Significant signs of a professional crisis have been determined; the factors of professional crises have been singled out. Crisis phenomena are often accompanied by a fuzzy awareness of the level of their professional competence. Sometimes, there are crisis phenomena at a higher level of professional competence than necessary for normative work. As a result, there is a state of professional apathy and passivity. The crisis calls for the restructuring of the psychological structure of the individual, the change of socio-professional orientation. Creating mental stress, crises stimulate the professional development of personality.

Key words: professional formation, crisis of professional formation, self-actualization, self-actualization, reflection.

УДК 371; 159.98:199.944

Березовська Лариса Іванівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
Мателега Євгенія Михайлівна,
студентка ОС «Магістр»,
Мукачівський державний університет, м. Мукачево

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАДАПТАЦІЯ ОСІБ, ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Проаналізовано психологічні дослідження соціально-психологічної реадaptaції осіб, що постраждали від військових дій, узагальнено досвід соціально-психологічної реадaptaції людей після психотравмуючого впливу. Визначено, що система реадaptaції має здійснюватись спільно із заходами з психологічної реабілітації та базуватися на двох основних підходах. Представлено заходи з соціально-психологічної реадaptaції, що застосовуються у роботі з комбатантами (учасниками бойових дій). Зазначено, що військові психологи здійснюють психологічну реабілітацію як у зоні військових дій, так і в мирний час, у пунктах постійної дислокації частин та підрозділів. Визначено, що технологічного та методичного дана робота в різних умовах має суттєві відмінності.

Ключові слова: соціально-психологічна реадaptaція, реабілітація, комбатанти, учасники бойових дій, засоби реадaptaції.

Постановка проблеми. За час проведення Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції на сході України згідно даних АТО на 28.02.2018 року 328 089 осіб мають статус «учасника

бойових дій». За даними Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників АТО, впродовж 2015-2017 рр. соціально та професійно адаптувалося 11 950 учасників АТО, психологічну реабілітацію пройшли 12 133 військовослужбовці, які були демобілізовані після участі в АТО, реабілітаційні центри надали соціально-психологічну допомогу 52 988 учасникам АТО та членам їхніх родин. Згідно даних (2015 рік – 11 078 осіб, 2016 рік – 18 370, 2017 рік – 23 540) відмічається тенденція до збільшення кількості учасників АТО та членів їхніх родин, які отримали соціально-психологічну допомогу, що свідчить про нагальну потребу суспільства. Саме тому проблема соціально-психологічної реабілітації набуває особливої значущості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема соціально-психологічної реабілітації осіб, що постраждали від військових дій в сучасній психологічній літературі активно розробляється. Дослідження, що були здійснені раніше в основному були пов'язані з медико-психологічними особливостями реабілітації осіб, що перебували в екстремальних ситуаціях і лише порівняно недавно з'явилися роботи, присвячені прогнозуванню психологічних наслідків локальних військових конфліктів (В.П. Каширін, В.О. Корзунін, О.Г. Маклаков, С.В. Чермянін), соціально-психологічній реабілітації учасників бойових дій (Т.І. Єрмоїна, П.П. Іванов, О.Г. Караяні, Ю.Ю. Логінова, В.Н. Смірнов, Н.В. Тарабріна), реабілітації комбатантів з віддаленими наслідками стресогенних впливів (Н.О. Пономаренко, Р.П. Попелюшко, В.Є. Попов), реабілітації та реабілітації учасників антитерористичної операції (О.Д. Сафін) та ін.

Активний інтерес науковців та практиків до проблеми соціально-психологічної реабілітації осіб, що постраждали від військових дій, в сучасній психологічній літературі спонукав нас до виділення складових процесу соціально-психологічної реабілітації, на які міг би спиратися фахівець у роботі з даними категоріями громадян.

Мета статті: теоретичний аналіз психологічних досліджень, присвячених проблемі соціально-психологічної реабілітації осіб, які постраждали від військових дій.

Результати дослідження. Питання реабілітації та реабілітації осіб, що постраждали від військових дій на даний час в Україні регламентується та здійснюється на основі законодавства. За останні роки прийнято на законодавчому рівні «Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів)», що затверджене Міністерством оборони України від 09.12.2016 року та «Порядок проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності», що затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 року. Процес реабілітації в сучасній психології розглядається двояко: або як корінна перебудова функціональних систем особистості в екстраординарних обставинах, або як перехід зі стану адаптації в звичних умовах у стан адаптації в нових умовах, що відрізняються від попередніх умов життя і діяльності. Однак, чимало вчених вважають, що цей процес пов'язаний насамперед зі змістовною перебудовою цінностей, цілей, норм і потребно-мотиваційної сфери особистості [3; 12].

Найбільшої уваги теоретико-методологічним та прикладним аспектам проблемі соціально-психологічної реабілітації приділяється військовою психологією. Так, використовуючи поняття «соціальна реабілітація», ряд науковців під ним розуміють процес, що спрямований на забезпечення соціалізації особистості та відновлення до колишнього рівня здоров'я, соціального, статусу, правового становища, морально-психологічної рівноваги та впевненості в собі [1].

Вітчизняними науковцями відмічається, що система реабілітації ветеранів АТО має здійснюватися спільно із заходами із психологічної реабілітації та базуватися на двох основних підходах. Згідно з першим, реабілітація та реабілітація розуміються як відновлення цільового психологічного ресурсу учасників

бойових дій. Згідно з другим підходом, реабілітація та реабілітація розуміються як відновлення соціального та психічного статусів комбатанта (учасника бойових дій), а також підвищення його адаптивних можливостей у мирний час [6; 7; 8; 10; 12; 13].

Проблема соціально-психологічної реабілітації, відновлення психіки та організму військовослужбовця після бойових дій набуває актуальності практично негайно після їх закінчення. Найбільш потужно розв'язують дане питання фахівці армії США, де є створене міністерство у справах ветеранів (United States Department of Veterans Affairs) – виконавчий департамент уряду США. У США ефективно функціонує допомога особам, котрі давно страждають на ПТСР, яка виявляється через мережу спеціалізованих громадських установ.

Система реабілітації США будується на установці, що реабілітація починається в зоні бойових дій і при виведенні військ із цієї зони. При цьому акцент робиться на таких аспектах: війська, виведені із зони бойових дій, мають потребу в психологічній підтримці; воякам, котрі повертаються додому, необхідно влаштувати теплий прийом, контекст якого – «ентузізм, прощення і турбота». Робота з оцінювання психологічного стану вояків і ліквідації психологічних наслідків впливу бойових дій на їхню психіку повинна проводитися під час переформування і передислокації частин. «Втома після бою» може трансформуватися в післятравматичні розлади психіки – це цілком природна реакція людини, яка потрапила в протиприродну ситуацію [9].

О.Г. Караяні вказує на необхідність соціально-психологічної реабілітації – процесу організованого, поступового психологічного повернення учасників бойових дій з війни і безконфліктного, нетравмуючого «вбудовування» їх у систему соціальних зв'язків і відносин мирного часу. Соціально-психологічна реабілітація є складовою психологічної реабілітації – різновиду психологічної допомоги в тій частині, в якій вона спрямовується на відновлення втрачених (порушених) психічних можливостей та здоров'я [5].

Заходи, що проводяться в цьому випадку, охоплюють: спеціальний період життєдіяльності частин і підрозділів, своєрідний «психологічний карантин» («психологічну дезінфекцію»); створення реабілітуючого середовища навколо ветеранів бойових дій в сім'ї, підрозділі, частині; виявлення ветеранів із симптомами посттравматичного стресового розладу і проведення з ними заходів психологічної реабілітації [5].

П.П. Іванов розглядав соціально-психологічну реабілітацію інвалідів бойових дій як цілеспрямований, багаторівневий процес узгодження системи відносин інваліда з потребами (нормами, цінностями, звичаями) соціуму, порушеної внаслідок настання інвалідності, а також реалізації внутрішньоособистісних можливостей в конкретних умовах життєдіяльності за сприятливого емоційного самопочуття реабілітанта [4].

Соціально-психологічна реабілітація інвалідів бойових дій передбачає: виявлення найбільш поширених форм відхилень у психічному стані інвалідів війни; встановлення особливостей впливу відстрочених реакцій в структурі післявоєнних психологічних труднощів інвалідів війни; з'ясування психологічних особливостей соціально-психологічної реабілітації інвалідів війни; процеси корекції неадекватних, дезадаптаційних процесів і поведінкових трансформацій у соціально-психологічному контексті; систему методів соціально-психологічної реабілітації інвалідів війни; вироблення засобів контролю ступеня ефективності соціально-психологічної реабілітації інвалідів війни [4].

Н.Є. Завацька вивчала соціальну реабілітацію особистості в ситуації різких змін умов життя: після повернення з місць позбавлення волі, після участі у збройних конфліктах, звільнення у запас або відставку, після позбавлення залежності від психотропних речовин. Наслідками таких змін є різноманітні порушення в соціальній сфері особистості, виникнення нервово-психічних і соматичних розладів, девіантна поведінка. Основним чинником соціальної реабілітації автор вважає підвищення адаптаційного потенціалу особистості – інтегрального утворення, що об'єднує персональні складові (сферу самосвідомості, індивідуально-

типологічні особливості, емоційно-вольову та мотиваційно-ціннісну сферу особистості) і інтерперсональну складову (психологічну та інструментальну – поради, інформація, матеріальна допомога та ін.) [2]. Соціально-психологічна реадптація – це кінцевий етап процесу соціально-психологічної реабілітації осіб, що постраждали від військових дій. І є він цілеспрямованим процесом формування нової системи значущих відносин особистості з потребами соціуму, порушеною в результаті психотравмуючого впливу, а також реалізація внутрішньоособистісних можливостей реадптанта в конкретних умовах життєдіяльності [2].

О.Д. Сафін зазначає, що військові психологи здійснюють психологічну реабілітацію як у зоні бойових дій, так і в мирний час, у пунктах постійної дислокації частин та підрозділів. Ним же зазначається, що технологічно та методично дана робота в різних умовах має суттєві відмінності. Так, в зоні бойових дій психологічна реабілітація безпосередньо пов'язана із психологічною допомогою та підтримкою, а в мирній ситуації вона здійснюється комплексно, разом з медичними заходами, а також повноцінним відпочинком. Що є суттєвим, то вона передбачає роботу зі значимим оточенням (сім'єю), з відновленням соціального статусу на основі матеріально-технічної бази.

Свою діяльність психолог щодо психологічної реабілітації повинен будувати через наступні напрями: організаційна робота (планування діяльності, підготовка й безпосередня робота); психотерапевтичний вплив (цілеспрямована модифікація індивідуально-психологічних параметрів, вербальний і невербальний впливи на когнітивну, емоційно-вольову, мотиваційну сферу особистості, створення комфортних умов військової служби); психодіагностика (виявлення психологічних характеристик комбатантів, військових колективів і різних аспектів військової служби); психологічне консультування (спільне виявлення причин і вад існуючих станів; консультування (планомірний прийом комбатантів, членів їхніх сімей); психопрофілактика (запобігання небажаних проявів психіки учасника бойових дій); психокорекція (цілеспрямований вплив на особистість і психіку комбатанта з метою зміни, зміцнення або

формування необхідних якостей); робота із сім'ями осіб, які повернулись із зони АТО. Дана робота психологом здійснюється в індивідуальних та групових формах (індивідуальні бесіди з комбатантами (учасниками бойових дій), індивідуальні консультації, тренінги, просвітницькі лекції) [12].

Щодо соціально-психологічної реадптації, то така робота має на меті здійснення інтеграції комбатанта (учасника бойових дій) в громадянське суспільство з тим, щоб повернути його з пограничної ситуації до соціальної норми, стабілізувати соціальний статус, спрямувати особистісні ресурси на активну побудову соціальної реальності, в якій він опинився після повернення із зони АТО, бути спроможним реалізувати особисті, майнові, політичні права, соціальні інтереси, отримати необхідні освітні, соціальні та житлові послуги, психологічну підтримку. Психологічна реадптація до нового життєвого середовища містить такі рівні, як: соціально-психологічна компенсація кризового стану демобілізованих комбатантів чи тих військовослужбовців, які повернулися із зони АТО до місць постійної дислокації своїх частин і продовжують службу; корекція ціннісно-нормативних засад поведінки; формування оптимальних поведінкових стратегій [12].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Теоретичний аналіз психологічних досліджень, присвячених проблемі соціально-психологічної реадптації осіб, що постраждали від військових дій, дозволив зробити низку узагальнень. Соціально-психологічна реадптація – це цілеспрямований процес формування нової системи значущих відносин особистості з потребами соціуму, порушеною в результаті психотравмуючого впливу, а також реалізація внутрішньо особистісних можливостей реадптанта в конкретних умовах життєдіяльності. Соціально-психологічна реадптація – це кінцевий етап процесу соціально-психологічної реабілітації осіб, що постраждали від військових дій.

Перспектива дослідження в опрацюванні діагностичних та корекційних засобів соціально-психологічної реадптації осіб, що постраждали від військових дій, а також у визначенні психологічних характеристик, що стануть основою планування та проведення реадптаційних заходів.

Список використаних джерел

1. Бабенко Е.Ю. Социальная реадптация инвалидов: экспликация понятия / Е.Ю. Бабенко // Вестник Южно-Российского государственного технического университета. – 2012. – № 1. – С. 159–164.
2. Еремина Т.И. Социально-психологическая адаптация граждан, принимавших участие в боевых действиях / Т.И. Еремина, Н.П. Крюков, Ю.Ю. Логинова. – Саратов: ПМУИ, 2002. – 60 с.
3. Завацька Н.Є. Психологічні основи соціальної реадптації особистості зрілого віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора психол. наук: спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Н.Є. Завацька. – К., 2010 – 54 с.
4. Иванов П.П. Социально-психологическая реадптация инвалидов боевых действий: дис. кандидата психол. наук: 19.00.05 / Петр Петрович Иванов. – М., 2004. – 138 с.
5. Караяни А.Г. Прикладная военная психология / А.Г. Караяни, И.В. Сыромятников – СПб.: Питер, 2006. – 480 с.
6. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини у психофізіологічному забезпеченні діяльності : автореф. дис. ... д-ра психол. наук / О. М. Кокун; Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2004. – 31 с.
7. Кондрюкова В.В. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців силових структур, звільнених у запас : навчально-методичний посібник / В. В. Кондрюкова, І. М. Слюсар. – К. : Гнозис, 2013. – 116 с.
8. Корольчук М. С. Адаптація та її значення в системі психофізіологічного забезпечення діяльності / М. С. Корольчук // Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. – Серія: Педагогічні науки. Психологічні науки. – К. : Правові джерела, 2002. – Вип. 2. – С. 191–211.
9. Лесков В.О. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців із районів військових конфліктів : автореф. дис. ... канд. психол. наук / В.О. Лесков // Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2008. – 20 с.
10. Потапчук Є. М. Теорія та практика збереження психічного здоров'я військовослужбовців: монографія / Є. М. Потапчук. – Хмельницький : Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України, 2004. – 319 с.
11. Решетников М.М. Адаптація і реадптація як соціально-психологическая проблема / М.М. Решетников, С.В. Чермянин, В.А. Корзуни // Философские науки. – 2005. – № 10. – С. 31–44.
12. Сафін О.Д. Основні підходи до функціонування системи психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції / О.Д. Сафін // Наука і оборона, 2016. – №1. – С. 24–30.
13. Стасюк В. Психологічна допомога військовослужбовцям у бойовий та післябойовий період / В. Стасюк // Психологія і суспільство. – 2006. – № 2. – С. 137–140.

References

1. Babenko, Ye.Yu., 2012. Sotsialnaya readaptatsiya invalidov: eksplikatsiya ponyatiya [Social rehadaptation of challenged people: explication of the concept]. Bulletin of the South Russian State Technical University. № 1. p. 159-164.

2. Yeremina, T.I., 2002. Sotsialno-psikhologicheskaya adaptatsiya grazhdan, prinimavshikh uchastie v boevykh deystviyakh [Social and psychological adaptation of citizens, participating in military actions]. Saratov: PMUUY.
3. Zavatska, N.Ie., 2010. Psykholohichni osnovy sotsialnoi readaptatsii osobystosti zriloho viku [Psychological basis of of social rehadaptation of personality of mature age] the dissertation author's abstract for the degree of doctor of psychological sciences: specialty 19.00.05 «Social Psychology; psychology of social work». KiSSNev.
4. Ivanov, P.P., 2004. Sotsialno-psikhologicheskaya readaptatsiya invalidov boevykh deystviy [Social and psychological rehadaptation of challenged people who have suffered from war] the dissertation of the candidate of psychological sciences: specialty 19.00.05 «Social Psychology; psychology of social work». Moscow.
5. Karayani, A.G., 2006. Prikladnaya voennaya psikhologiya [Applied military psychology] St. Petersburg: Peter.
6. Kokun, O.M., 2004. Optymizatsiia adaptatsiinykh mozhyvoctei liudyny u psychofiziolohichnomu zabezpechnni diialnosti [Optimization of adaptive abilities of a person in psychological and physiologica support of activity]: Postgraduate Diploma of Doctor of Psychology. K.
7. Kondriukova, V.V., 2013. Sotsialno-psycholohichna adaptatsiia viickovocluzhbovtiv cylovykh ctruktur, zvilnenykh u zapac [Social and psychological adaptation of retired military servants] nvchalno-mehodicheskii podbniik. K. : Hnozyc.
8. Korolchuk, M.C., 2002. Adaptatsiia ta yii znachennia v cyctemi psychofiziolohichnoho zabezpechnnia diialnosti [Adaptation and its significance in the system of psychological and physiological support of activity].The assistant of the Naukoffic Department of the Kyiv City Intercontinental University. Critique: Educational Nurses. Philosophical sciences. K.: Giving a jereI. Vyp. 2. p. 191–211.
9. Leckov, V.O., 2008. Sotsialno-psycholohichna reabilitatsiia viickovocluzhbovtiv iz raioniv viickovykh konfliktiv [Social and psychological rehabilitation of military servants from areas of war conflicts] : postgraduate diploma of candidate of psychological sciences - X'Mel'nyts'kyi.
10. Potapchuk, Ye.M., 2004. Teoria ta praktyka zberezhenia psychohnoho zdorovia viickovocluzhbovtiv [Theory and practice of keeping psychical health of military servants] Monograph: X'Mel'nitsky: View of the National Academy of Sciences of the Department of Prison Service of Ukraine.
11. Reshetnikov, M.M., 2005. Adaptatsiia i readaptatsiia kak sotsialno-psikhologicheskaya problema [Adaptation and rehadaptation as social and psychological problem]. № 10. p. 31–44.
12. Safin, O.D., 2016. Ocnovni pidhody do funktsionuvannia cyctemy psycholohichnoi reabilitatsii uchacnykiv antyteroryctychnoi operatsii [Basic approaches to the functioning of the system of psychological rehabilitation of people who took part in anti-therorist operation]. Naha i obroho. №1. p. 24–30.
13. Ctaciuk, V., 2006. Psycholohichna dopomoha viickovocluzhbovtiam u boiovyi ta picliaboiovyi period [Psychological assistance to military servants in war and post-war period] Psychohohiya i cucpiltvo. № 2. p. 137–140.

Проанализированы психологические исследования социально-психологической реадaptации лиц, пострадавших от военных действий, обобщен опыт социально-психологической реадaptации людей после психотравмирующего воздействия. Определено, что система реадaptации должна осуществляться совместно с мероприятиями по психологической реабилитации и базироваться на двух основных подходах. Представлены мероприятия по социально-психологической реадaptации, применяемые в работе с комбатантами (участниками боевых действий), пострадавших от боевых действий. Отмечено, что военные психологи осуществляют психологическую реабилитацию как в зоне военных действий, так и в мирное время, в пунктах постоянной дислокации частей и подразделений. Определено, что технологически и методически данная работа в различных условиях имеет различия.

Ключевые слова: социально-психологическая реадaptация, реабилитация, комбатанты, участники боевых действий, средства реадaptации.

The article highlights the problem of social and psychological rehabilitation of people who have suffered from war. The analysis of psychological researches on social-psychological readaptation is carried out, the experience of social-psychological re-adaptation of people after the traumatic influence is generalized. The law basis for rehabilitation and readaptation has been determined. The system of readaptation of people who have suffered from war has been defined. The first approach involves the immediate restoration of the psychological resource of the military action participant, the second is the restoration of the social and psychological status of the combatants, as well as the advancement of its effective support in peacetime. The measures on social and psychological rehabilitation, which are used in work with people (combatants) who have suffered from hostilities, are presented. It is noted that military psychologists carry out psychological rehabilitation both in the zone of hostilities, and in peacetime, at the points of permanent disposition of units and units. It is determined, that technological and methodical work in different conditions has significant differences. It is determined that the psychologist should establish his activity through the following directions: organizational organization, psychotherapeutic influence, psychodiagnostics, psychological counseling, psychoprophylaxis, psychocorrection. The perspective of the research, which consists in working out of diagnostic and correctional means of social-psychological re-adaptation of the victims of military actions, as well as in determining the psychological characteristics that will become the basis for planning and carrying out of adaptation measures, is presented.

Key words: socio-psychological rehabilitation, rehabilitation, combatants, means of rehabilitation.

УДК 37.015.3(045)

Штифурак Віра Євгенівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Штифурак Володимир Сергійович,
кандидат педагогічних наук, доцент,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця

ПСИХОЛОГІЧНЕ СПРИЯННЯ ПОДОЛАННЮ КОМУНІКАТИВНИХ БАР'ЄРІВ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Інтенсивно комунікуючи у соціальних мережах, майбутні фахівці виявляють неспроможність долати комунікативні бар'єри в умовах реального спілкування. У статті виокремлено основні причини та види комунікативних бар'єрів у діяльності менеджерів. Узагальнено результати проведених діагностичних процедур, запропоновано техніки корекційного впливу. Основна стратегія психологічного сприяння спрямована на обрнунтування доцільності розвитку емоційного інтелекту, що включає такі сфери: активне слухання та ефективно висловлювання.

Ключові слова: професійне становлення, майбутні менеджери, комунікативні бар'єри, навички спілкування, процес прийняття рішення.